

Helge Jungs strategi

av Bengt Gustafsson

Résumé

It still happens that some former Swedish officers now and then have discussions whether or not it was appropriate that Sweden's Defense Forces, during the entire Cold War, were planning to try to prevent an attacking Soviet Union from gaining a "firm foothold" on Swedish soil at the coastal and border areas – a periphery defense. Shouldn't we instead have chosen a strategy to drive a tough resistance throughout our territory in order to gain time for obtaining help from Nato, a help that was prepared secretly from the 1950's? It has been considered that the Commander-in-chief Helge Jung (1944 – 51) recommended the latter strategy. In a report submitted to the Swedish Government in 1946, General Jung points out that the Soviet fleet in the Baltic at the time was so weak that it couldn't accomplish an invasion against the eastern coast of Sweden and also stated that the military commanders of the Southern and Northern parts of Sweden were able to defend their regions, and in the periphery, in fending off an attack. General Jung was obviously flexible in his discourse of how the defence forces should be managed depending on the various situations that might arise.

EFTER EN BOKRELEASE på Armémuseum kom min strategilärare från Militärhögskolan (MHS), den senare militärbefälhavaren för milo S, Carl Björemann, fram till mig och överlämnade ett papper för att – som han sade – jag själv skulle kunna studera Helge Jungs strategiska syn. Hemkommen läste jag papperet, som visade sig vara en VPM rörande krigsplanläggningen, avsedd att ligga till grund för ÖB föredragning inför regeringen den 21. mars 1946. I fortsättningen skall jag redogöra för delar av texten och varför jag för min del tolkar den något annorlunda än Björemann. Det sista stycket av texten lyder:

Planläggningen måste vara rörlig och tillämpas med hänsyn till det läge, som uppstår; den grundläggande principen, att genom ett segt djupförsvar vinna tid, får dock inte lämnas ur sikte vare sig i detta krigsfall eller det motsatta.

Ofta tolkas Jung som helt bunden till det "sega djupförsvar" som avslutar ovan citerad text. Emellertid, granskar man hela Jungs text så finner man att han också tar "hänsyn till det läge, som uppstår". Till exempel att Sovjets flotta 1945 är ungefär jämnstark med den svenska och saknar tillräckligt med invasionstonnage, vilket föranleder honom att kraftsamla försvaret antingen till I. eller VI. milo, som de då hette. Jung säger i underlaget till regeringsföredragningen att det "bedömes möjligt att avvärjande försvara landet, varvid man dock i mellersta Sverige på grund av ringa tillgång på trupp måste inskränka sig till att i utgångsläget endast försvara de sannolikaste målen – om en invasion dock skulle komma till stånd här – d v s betydelsefulla hamnar samt flygfält". Han anser, som vi å andra sidan skall se, att ett stort område i Mellansverige bör slutligt

försvaras och däribland huvuddelen av IV. milo med Stockholm.

Si vis pacem – para bellum

Den förre överstelöjtnanten Bengt Wallerfelt studerade under sin pensionärstid svensk säkerhetspolitik och krigsplanläggning under det kalla kriget och har i sin bok visat på fördelningen av fältförband till olika delar av Sverige i Helge Jungs operativa planering.¹ Som framgår av dessa fanns en reserv om c:a tre fördelningar grupperade i "sjöområdet" väster om IV. milo i båda dessa krigsfall: II S respektive II N. Det vill säga det fanns möjlighet att snabbt förstärka också IV. milot "om en invasion skulle komma till stånd här" (Krigsfall II C). Det är mot denna bakgrund kanske inte så underligt att 1945 års försvarskommitté kommer fram till att angriparen borde *i det längsta hindras att få fast fot på svensk mark och ingen del av landet bör uppges utan segt motstånd.*²

Enligt min mening öppnade således Helge Jung för den operativa princip som vi kallat "både...och" och som tillämpats under hela det kalla kriget. Det vill säga att vi skulle försöka avvärjande försvara landet vid kust och gräns, som är den uppgift I. och VI. milo får av Jung redan före 1948 års försvarsbeslut, men om detta på grund av tids- eller styrkeförhållandena i den givna situationen inte bedöms rimligt – eller går – istället föra en seg fördröjande strid under vilken till det yttersta ett område skulle försvaras för kommunikation västerut och för fortsatt ledning av striden i ockuperade delar av landet. I det fall att hela landet blev ockuperat skulle den politiska ledningen, för fortsatt ledning av motstånd kunna ske från i första hand Storbritannien, vilket förbereddes efter Jungs ÖB-tid på 1950-talet.

Några månader före tillkomsten av underlaget till regeringsföredragning hade Jung gett militärbefälhavarna i uppgift att studera för krigsfall II C, som han enligt Wallerfelt då kallar huvudalternativet, det vill säga försvar främst av IV. milo.³ Studien skulle dock ej drivas till en mer direkt krigsplanläggning då "ryssarna ännu ej bedömdes kunna genomföra en kraftig kustinvasion mot Mellansverige". På den karta i Wallerfelts bok som illustrerar texten finner man en kraftsamling norr Mälaren, det vill säga planerarna synes utgå ifrån att huvudangreppet skulle komma från sydvästra Finland, vilket skulle kräva mindre tonnage, men å andra sidan bjuda på en tidig förvarning.

Fortsatt sovjetiskt behov av att disponera kajer tidigt

På MHS, där jag gick den ingenjörtekniska linjen, fick jag som enskild studie 1965 i uppdrag att försöka hitta bättre metoder för att snabba upp hamnblockering, som skulle ske genom att kranar och kajer gjordes obrukbara. Som förberedelse sökte jag upp underrättelsesektionen i Försvarsstaben, där en sjöofficer till min förundran förklarade att Sovjetunionen fortfarande saknade tillräckligt speciellt tonnage för en större landstigning över kust, utan för sina fordon fortfarande var beroende av urlastning över kaj. Däremot hade Östersjöflottan vuxit väsentligt vad gällde stridsfartyg från slutet av 1940-talet och var ännu Sovjetunionens största flotta. I själva verket skulle Sovjet aldrig anskaffa särskilt många specialfartyg för minröjning och landstigning. Inställningen synes ha varit att man kunde använda civila fartyg för stödfunktioner, så att så många starkt beväpnade fartyg som möjligt kunde prioriteras. Till exempel skulle ännu på

1980-talet DDR:s del av landstigningen i Danmark ske med färjor.

Genomförandet av planen i övrigt underlättades med tillkomsten av ro-ro-fartyg. Användningen av färjor samt handels- och fiskefartyg i inledningen av en landstigning kunde dessutom innebära att man lyckades överraska mållandet. I Sovjetunionen tillkom under 1960- och 70-talen specialförband och luftlandsättningskapacitet, och därmed ökade risken för överraskningar när hamnar skulle tas. De svenska militära myndigheterna pekade också på Sovjetunionens stora varvskapacitet i Östersjön, varför brister av landstigningsfartyg dolt och snabbt ansågs kunna åtgärdas.

Om jag minns rätt, menade t ex Stig Synnergren vid 1972 års försvarsbeslut, som skulle reducera försvarsförmågan, att om inte mobiliseringen genomfördes på rätt sätt och i tid så skulle vi redan från början tvingas avstå från ett försök att hindra att angriparen fick fast fot på vårt territorium. Så ”den grundläggande principen, att genom ett segt djupförsvaret vinna tid” frångicks inte som alternativ, även om inga befästningar förbereddes på djupet, som Jung förutsatte, mer än till del i milo ÖN. Däremot övades infanteribrigaderna i stridssättet fördröjning. Jag skriver tvingas, därför att en seg fördröjningsstrid på djupet hade naturligtvis betytt mycket svåra umbäranden för folket, samtidigt som större delar av landets infrastruktur skulle förstörts. För politikerna tillkom att den största delen av medborgarna bodde nära kusten. Att upprätthålla motståndsviljan hos folket och värnpliktsförsvaret var av största betydelse.

Naturligtvis kunde Sovjetunionen i vissa situationer avdela helt överlägsna stridskrafter mot oss, men vid ett allmänt krig i Europa mot Nato var det trots allt en min-

dre del av markstridskrafterna som kunde avdelades mot Norden. Hur det var på 1970-talet fick professor Kent Zetterberg och jag veta vid ett PHP-möte i Bodø.⁴ Det handlade om totalt tio armédivisioner mot Norden (utom Danmark). Så det var nog inte omöjligt att det svenska försvaret i ”det läge, som uppstår”, hade kunnat lyckas ”avvärjande försvara landet” i varje fall vid kust. Vi hade ju ett starkt flygvapen och en flotta med ubåtar och mot slutet kvalitativa sjömålsrobotar, som kunde bekämpa angriparen från hans hamnar till vår kust, där han i regel mötte kustartilleri, om han inte förbekämpat dessa förband. Därtill kom Natos flygstridskrafter, som i varje fall från 1948 skulle verka över Sverige och Östersjön samt därvid minst indirekt ha bidragit till vårt försvar.⁵ Från 1960 tillkom den västtyska flottan, som om möjligt vid krigsutbrott med delar avsågs ombaseras till den svenska ostkusten.⁶

Så i varje fall under den senare huvuddelen av det kalla kriget avsåg Sovjetunionen åtminstone inledningsvis kringgå det svenska försvaret och gå direkt på Danmark-Norge.⁷ En av de sovjetiska forskarna i Bodø sade för övrigt att de vid en studie i början av 1980-talet kommit fram till att de skulle förlora 80 % av Östersjöflottan de två första dyggen vid en kamp med Nato om Östersjöutloppen.

Ett märkligt avsnitt i Jungs papper

Efter att ha inlett VPM från 1946 med en översikt över den operativa planeringen under det nyss avslutade andra världskriget, som innehållit också offensiva element,⁸ övergår Jung till att beskriva efterkrigstidens militärpolitiska läge för Sverige, som visar

att vårt land genom sitt läge mellan Sovjetunionen och England-USA och sitt värde ur strategisk synpunkt för båda sidor riskerar att i ett tidigt skede bli indraget i en konflikt, även om ingen av de agerande parterna hyser direkta erövringsplaner mot vårt land. Vare sig Sverige skulle bli anfallet från väster eller öster, måste vi räkna med att angrিপarens mål är att bryta vår motståndsvilja och att besätta landet eller delar därav. Det förhållandet att vårt land vid anfall från ena sidan i en stormaktskonflikt kan erhålla hjälp från den andra, talar för att en angrিপare kommer att eftersträva ett snabbt avgörande. I intetdera av de båda antydda krigsfallen har Sveriges möjlighet att ensamt utkämpa ett framgångsrikt försvarskrig. Vår politik bör alltså ur denna synpunkt inriktas så, att – om en situation skulle uppkomma, då krig med endera parten icke kan undvikas – möjligheter finnas för militärt understöd av den andra. Våra försvarsförberedelser i fred och vår strategi i krig måste vara sådana, att förutsättningar skapas för en dylik politik.

Svensk krigföring måste vid anfall från endera sidan tydligt gå ut på att vinna tid, så att understödsaktioner hinner genomföras.

Också här har således Jung i föredragningen ett resonemang som leder fram till att vinna tid för att vi skulle hinna få hjälp utifrån. Han kunde ju inte vintern 1946 veta att Atlantalliansen skulle bildas några år senare och genom förberedelserna i fred kunna förstärka oss med flyg- och sjöstridskrafter redan inom någon vecka av ett allmänt krig. Däremot är resonemanget i stycket i övrigt mycket märkligt. Menar Jung allvar med detta hot från två håll? Kunde han tänka sig att antingen få hjälp från England/USA eller Sovjetunionen, beroende på vilken sida som drog oss in i kriget, eller formulerar han sig så för att han skulle framstå som helt objektiv, till

exempel för att tillfredsställa Östen Undén och Ernst Wigforss vid regeringsföredragningen? Wallerfelt skriver också för sin del: ”Krigsfallen analyseras ingående och förvånansvärt neutralt i studien, även om ett krig med England/USA bedömdes som i högsta grad osannolikt”. Vidare skriver han att Jung i sin strategiska studie konstaterat ”att hjälp från rysk sida sannolikt också skulle innebära en förlust av vårt politiska oberoende”.

Även om det för de svenska medborgarna hemlighållna samarbetet med Nato, som var det som diskuterades under bokreleasen, sannolikt kom till först under hans efterträdarens tid kan vi konstatera att någon detaljerad operationsplan, som Jung vagt utlovar i underlaget för regeringsföredragningen för det så kallade krigsfall III (:anfall från England/USA) inte heller kom till stånd under hans sista fem år.⁹ För övrigt verkar Jung rätt nöjd med att Danmark och Norge går med i Nato: ”Skandinavien skulle bli starkare.”¹⁰

I sitt inlägg vid diskussionen under bokreleasen hade Björemann tagit upp denna Jungs förment absoluta neutralitet, liksom i sin senaste bok,¹¹ där han på många ställen klandrar Försvarsmakten för att inte ha stött den förda utrikespolitiken genom att förbereda försvar också västerut.¹² Tyvärr tror jag inte att det hade hjälpt till för att öka trovärdigheten hos neutralitetspolitiken.

I sin epilog till uppsatsen ”...secret matters not so far disclosed...” nämner ambasadör Leif Leifland det besök de båda brittiska flygmarskalkarna Arthur Tedder och Arthur Harris gör i Sverige strax efter krigsslutet för att tacka för det svenska stödet under den senare delen av andra världskriget.¹³ ”Den sovjetiska underrättelsetjänstens Stockholmskontor”, skriver Leifland, ”följde på sommaren 1945 noggrant be-

sökstrafken från London. Kontoret trodde sig veta att Nordenskiöld och Tedder "mixed also with people known for their notorious anti-Sovjet attitude, and also with the former's Chief, General Jung, the Swedish Commander-in-Chief. The latter is known to be the most anti-Russian of all Swedish officers." Längre fram konstaterar han att "det var speciellt...samarbetet mellan flygvapnen som oroade den sovjetiske ministern Ilja Tjernysjev och fick honom att spekulera om hur engelsmän och amerikaner sökte förvandla svenskt territorium till operativt basområde... för flyget."

Det fanns sålunda tidigt en stark misstänksamhet hos Sovjetunionen till vår neutralitetspolitik på grund av vårt agerande under den senare delen av det nyss avslutade kriget. En berättigad misstänksamhet, som Stig Wennerström senare kunde bekräfta. För övrigt borde den sovjetiska generalstaben med ledning av vad som hänt 1943-45 själv kunnat räkna ut att England/USA skulle ta vägen över Skandinavien med sina bombplan. Alternativet var att kämpa sig väg genom Sovjets luftförsvär, som började i DDR väster om Skåne.

Försvarsmakten, som det senare skulle heta, har genom åren endast följt sina stats- och försvarsministrars muntliga direktiv.¹⁴ Den hade enligt dessa i uppgift att försvara oss mot Sovjetunionen och att förbereda sig för att motta hjälp västerifrån. Något "motsatt" alternativ med hjälp från Sovjetunionen fanns ej, inte heller i Helge Jungs sinnevärld. Hans egentliga avsikt med avsnittet kan i själva verket ha varit att peka på det som blev lösningen, att förbereda engelsk/amerikansk hjälp redan i fred. Vi kan vidare konstatera att den stora omsvängningen i det amerikanska säkerhetsrådets och i dess presidents syn på det neutrala Sverige kom mellan 1948 och 1952.¹⁵ Det senare året besöker ock-

så Erlander president Truman. 1955 besöker ÖB Nils Swedlund USA och blir den amerikanske Natochefen i Europa, utsedd som USA:s kontaktman till Swedlund. Den norske Försvarschefen Vigleik Eide skulle för övrigt sammanföra mig med dåvarande Natochefen Jack Galvin vid en frukost 1987. I slutet av min ämbetsperiod fick jag veta varför.

Enligt reportern och akademiledamoten Mikael Holmströms bok så tillhörde utrikesminister Östen Undén inte de invidiga om Nato-förberedelserna i regeringen Erlander.¹⁶ Holmströms källa var Neutralitetpolitikkommisionens (NPK:s) arkiv, där det låg en utskrift från intervjun med Ingemar Engman, som varit mångårig förtrogen socialdemokratisk tjänsteman på Försvarsdepartementet. Uppräkningen återfinns inte i NPK:s betänkande, liksom en del andra uppgifter som väl bedömdes som för känsliga. Vår dolda verkliga försvarspolitik följde inte den officiella utrikespolitiken. Därför förbereddes inte något försvar mot Nato!

Ett sovjetiskt anfall mot IV. milo var ej så aktuellt vintern 1946

I underlaget för regeringsföredragningen behandlas emellertid försvarsprinciper för olika angrepp från Sovjetunionens sida ingående. I inledningen konstateras att "de ryska sjöstridskrafternas nuvarande stridsvärde är svårbedömbart. Rent materiellt synes ryska Östersjöflottans styrka fullt jämförbar med svenska flottans; någon särskilt framträdande överlägsenhet föreligger dock icke." Oro uttrycks dock för en påbörjad förstärkning. Beträffande ett anfall mot centrala Sverige sägs dock:

Fullföljs upprustningen till sjöss, kan Sovjetunionen inom några år förfoga över tillräckliga maktmedel för att sätta in mycket stora styrkor mot centrala Sverige... Med hänsyn till att man här rör sig om en framtida händelseutveckling, har någon detaljerad planläggning ännu icke utformats för det härmed sammanhängande krigsfallet – kallat krigsfall II C.

Också här talas om ett segt fördröjande, ”att avsevärda delar av våra styrkor bevaras i stridsdugligt skick så länge som möjligt, samtidigt som fienden försvagas” samt ”att en kraftsamling måste i stället ske till den del av riket ... att möjlighet till hjälp av väststridskrafter hålls öppen...och innesluter den del av landet, som är av särskild betydelse för utövande av statlig och militär ledning. Mellansverige är det enda område, som fyller dessa krav.”

Stycket avslutas med att ”i nuläget förfogar Sovjetunionen inte över de resurser, som krävs för en stort upplagd operation över Östersjön, utan synes hänvisad till att ansätta anfallsföretag mot södra eller norra Sverige”. Och nu blir ambitionen på egen sida en annan!

Inriktning för Krigsfall II S

Inledningsvis sägs att ”betydande delar av rikets försvarskrafter grupperas till försvar av södra Sverige. Relativt starka styrkor avses dock att hållas i reserv på grund av det ovissa läget.” Enligt Wallerfelts karta 3 (s 49) rör det sig om tre fördelningar och en pansarbrigad emellan de stora sjöarna i mellersta Sverige. Vidare:

På grund av knapp rysk tonnagetillgång och därav begränsade anfallsmöjligheter bedöms det möjligt att avvärjande försvara landet, varvid man dock i mellersta Sverige på grund av ringa tillgång

på trupp måste inskränka sig till att i utgångsläget endast försvara de sannolikaste målen – om en invasion dock skulle komma till stånd här – d v s betydelsefulla hamnar och flygfält.

Lantstridskrafterna ha sålunda till uppgift att avvärjande försvara I. och VI. militär-områdena samt inom övriga delar av riket Stockholm, större hamnar och flygfält.

Medan väsentliga delar av lant- och flygstridskrafterna avvärjande försvarar södra Sverige, ”komma sjöstridskrafterna uppgifter att främst hänföra sig till försvaret av väst- och ostkusten”. Mindre del av flygstridskrafterna skall försvåra fientliga flygföretag mot östra Svealand och på särskild order skall bland annat ”flygförbanden insättas för att stödja Gotlands försvar... samt bekämpa landstigningsföretag mot ostkusten”.

Inriktning för krigsfall II N

Här nämns att ”i detta fall, liksom i det föregående, blir det nödvändigt att omgruppera stora delar av lokalförsvaret från västra Sverige till ostkusten och ostgränsen”.

Lantstridskrafternas uppgifter äro i stort avvärjande försvar av VI. militärområdet och i övrigt av viktiga hamnar och flygplatser.

2. armékårens uppmarsch kan beroende på läget ske till i höjd med Kalix eller Lule älv samt skall den – om fienden är överlägsen – ”vara beredd att fördröjande fienden gå tillbaka söderut”. Här nämns också att vid samma situation i södra Sverige har styrkorna i uppgift att försvåra landstigning samt fördröja fientligt framträngande norrut, varvid särskilt förbindelserna till Göteborg skola skyddas. Enligt Wallerfelts karta 4 (s 55) är i detta fall ungefär en lika stor reserv avdelad väster om IV. milo.¹⁷

Omedelbart före det avslutande stycket i föredragningspromemorian, som citerats i början, behandlas de val man kan tvingas till om Sovjetunionen anfaller med starka styrkor både i norr och söder, nämligen att sänka ambitionen till fördröjning i ena riktningen eller vid behov i båda riktningarna. Det vill säga ”den strategi med mer begränsade mål, som skisserats i krigsfall II C”.

Läsaren kan på Wallerfelts karta 7 (s 65) konstatera att östra Mellansveriges försvar i krigsfall II C tilldelats inte mindre än drygt fem fördelningar, bland annat två av de nya pansarbrigaderna i Uppland. Det vill säga en fördelning mer än om den tidigare nämnda reserven i krigsfall II S och N satts in i östra Mellansverige istället för att användas för att förstärka försvaret i söder och/eller norr. Fortfarande är två fördelningar jämte tre brigad-/regementsförband grupperade som reserv väster om IV. militärområdet.

Slutsatser gällande Helge Jungs strategi

Det område han i det längsta ville behålla för kommunikation västerut och ledning av försvaret var i själva verket en korridor från Stockholms- till Vänernområdet. Eller som Wallerfelt skriver (s 41): ”Den del av riket som slutligen borde försvaras var därför området mellan *Bråviken* och *Göteborg* i söder och *Dalälven* och *Oslo* i norr”.¹⁸ Att hans i regeringsföredragningen redovisade försvarsplan innehöll försvar av hamnar på bägge kusterna var ju nödvändigt om den skulle kunna passa in med alternativ hjälp från Väst eller Öst. I korridoren ”måste alltså huvuddelen av våra lant-, sjö- och flygstriidskrafter kunna bringas till enhetlig verkan, och försvaret måste här föras segare än i övrigt”. Det tål att diskutera

om en seg fördröjning mot detta stora område, som enligt Jungs plan borde slutligt försvaras, varit mer framgångsrikt än att försöka avvärja vid kusten. Den överlägsne angriparen kunde ju – när han väl ockuperat huvuddelen av Sverige – förstärka de trupper som skulle bryta det sista motståndet innanför de nu rätt långa landfronterna i relativt vägrik terräng. Hur mycket av de egna styrkorna hade då redan gått förlorade under den sega fördröjningsstridens ”kraftiga motstånd”?

Även om Helge Jung på tre ställen i sitt underlag inför regeringsföredragningen upprepar principen om ”den sega fördröjningen för att vinna tid för understöd utifrån, som inte fick ”lämnas ur sikte”, bör läsaren också notera att även för honom fanns alternativet att i vissa lägen ”som uppstår” avvärjande försvara Sverige. De överbefälhavare som följde honom lämnade heller aldrig ”ur sikte” att vi skulle kunna tvingas att övergå till fördröjande operationer, särskilt vid angrepp över gränsen i norr.

Sedan man från 1948 kunde räkna med minst indirekt understöd av svenskt försvar från amerikanska och engelska operationer med flyg, som tog vägen över Skandinavien mot sina mål i Sovjetunionen och Polen, ökade naturligtvis förutsättningarna att förhindra att ett angripande Sovjetunionen kunde invadera Sverige över Östersjöskusten. Från 1960 tillkom en allt starkare västtysk flotta, kanske till del grupperad på den svenska ostkusten. Därför och då försvararen bör ha bäst förutsättningar för sin styrketillväxt till angripna kustområden är det också utifrån militärt operativa utgångspunkter rimligt att planera för att försöka avvärja vid kust. Det var politiskt nödvändigt att ha det som en första inriktning.

Det kalla kriget övergick emellertid ej i ett varmt. Så inget europeiskt lands strategi blev prövad – ej heller vår undergrävda ”neutralitetspolitik”. Skall vi tacka kärnvapenbalansen för det?

Författaren är general, förutvarande överbefälhavare och ledamot av KKrVA

Noter

1. Wallerfelt, Bengt: *Si vis pacem – para bellum*, PROBUS 1999, s 49, 55 resp. 65. Denna bok behandlar planeringen fram till 1975. Han har senare kompletterat för en doktorsavhandling, som han dock ej hann slutföra före det att han avled.
2. Ibid, s 78.
3. Ibid, s 62f, karta 7.
4. Parallell History Projekt bestod av möten mellan generalspersoner, diplomater och forskare från Nato, företrädesvis USA, samt före detta WP, främst Sovjetunionen. Protokoll fördes och gavs ut. Projektet har en hemsida: <php.isn.ethz.ch>. I del II av min bok om ubåtsfrågan finns en möjlig beskrivning av hur Sovjets plan för ett angrepp på Sverige kan ha sett ut under Helge Jungs ÖB-tid. Enligt en av mina källor bestod var och en av de sex första över stor bredd från Trelleborg till Sundsvall utspridda landstiggande styrkorna av förstärkta regementen samt en total styrkeinsats av sju divisioner, varav en i norr. Gustafsson s 328, bild 8.
5. Skogrand, Kjetil och Tamnes, Rolf: *Fryktens likevakt*, Tiden, Stockholm 2001 s 197ff
6. Fältström, Herman (red): *Ubåtsoperationer och kränkningar under det kalla kriget*, FOKK nr 15, 2008, s 35.
7. Gustafsson, Bengt: *Sanningen om ubåtsfrågan*. Ett försök till analys, Santérus, Stockholm, s 310, bild 6.
8. Bland annat ett planerat anfall mot Oslo, som till och med våren 1945 var föremål för en diskussion med Eisenhowers stab i Stockholm. Allierade styrkor skulle efter avslutning i Göteborg vid behov delta och leda operationen från svenskt territorium.
9. Nils Swedlund efterträdde honom den 1 april 1951. Citaten av Wallerfelt, op cit, se not 2, s 39.
10. Helge Jungs dagbok den 7:de januari 1949.
11. Björemann, Carl: *Var vi redo? SMB*, Stockholm 2013, s 156.
12. Ibid, s 125 med flera ställen.
13. Op cit, Gustafsson, Bengt, se not s 59. Leiflands citat på engelska är hämtade från det amerikanska riksarkivet.
14. Under min ÖB-tid leddes förberedelserna av den förre marinchefen Per Rudberg, då Lennart Ljung från 1984 inte orienterade nya generals- och amiralspersoner om förberedelserna för att ta emot hjälp från Nato. Han hade troligen fått nya direktiv av Olof Palme att inte öka antalet personer som kände till dessa. Eftersom jag inte var invigd i förberedelserna är det första gången under det kalla kriget som ÖB:s operationsplan också innehåller en plan för neutralitetstillstånd
15. Om kriget kommit..., SOU 1994:11, bilaga 8 och 9.
16. Holmström, Mikael: *Den dolda alliansen. Sveriges hemliga Nato-förbindelser*, Atlantis, Stockholm 2011, s 421.
17. Enligt Wallerfelt, op cit, se not 2 fick MB för I. milo också senare i uppgift att planera för en sådan fördröjningsstrid mot Göteborg (s 53). Som MB ÖN 1984-86, då förberedelser i större omfattning var gjorda för att i andra hand ta upp avvärjande strid i Lule-älvslinjen, var min tanke liknande, det vill säga att vid fortsatt fördröjning söderut välja inlandet för att skydda Trondheimsriktingen och förbindelserna västerut medan MB NN fick svara för kusten.
18. Området innehåller också krigsindustriverksamhet, vilket Jung särskilt nämner.